

ความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจของชุมชนชาติพันธุ์ม้ง
ในพื้นที่ม่อนแจ่ม ตำบลแม่แรม อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ *

Economic Change at Hmong Tribe Community in
Mon Jam Area, Mae Ram Sub-District,
Mae Rim District, Chiang Mai

สุริยจรัส เตชะตันมินสกุล¹, เกศสุดา สิทธิสันติกุล², สมคิด แก้วทิพย์³, สุวิชน พัฒนาไพรวัลย์⁴,
โอฬาร อ่องพะ⁵, พงศกร กาวิชัย⁶, และ นิตยา ไพยารมณ⁷

Suriyajas Techatunminasakul¹, Katesuda Sitthisuntikul², Somkid Kaewthip³,
Suwichan Pattanapaiwan⁴, Olan Ongla⁵, Pongsakorn Kavichai⁶, and Nittaya Paiyarom⁷

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้^{1,3,6,7}

School of Administrative Studies, Maejo University^{1,3,6,7}

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้²

Faculty of Economics, Maejo University²

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง⁴

School of Liberal Arts, Mae Fah Luang University⁴

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ เฉลิมพระเกียรติ⁵

Political Science, Maejo University Phrae Campus⁵

Corresponding Author, E-mail: ktieng71@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ และวิเคราะห์ปัจจัย
เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ พื้นที่ศึกษาอยู่ในม่อนแจ่มซึ่งครอบคลุม

* ได้รับความเห็นชอบ: 10 มิถุนายน 2567; แก้ไขบทความ: 7 สิงหาคม 2567; ตีพิมพ์: 14 สิงหาคม 2567

บ้านหนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ และบ้านปางไฮ-แม่ขี ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยแกนนำชุมชน สมาชิกชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 20 คน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการจัดประชุมกลุ่มย่อย เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบประเด็นพูดคุยในการประชุมกลุ่มย่อย

ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจชุมชนชาติพันธุ์ม้งเริ่มจากยุคที่ต้องพึ่งพิงผืนและทำไร่หมุนเวียนเพื่อการยังชีพ จากนั้นจึงเข้าสู่ยุคการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษา และได้รับการส่งเสริมด้านการเกษตรทดแทนการปลูกฝิ่นซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ต่อมาเป็นยุคที่เศรษฐกิจของชุมชนขึ้นอยู่กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมากกว่าการเกษตรจากกระแสความนิยมท่องเที่ยวม่อนแจ่ม และยุคที่ต้องปรับตัวเข้าสู่การหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจากผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวและความขัดแย้งด้านสิทธิในที่ดินทำกินในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนปัจจัยเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ได้แก่ ปัจจัยภายในชุมชนซึ่งประกอบด้วยลักษณะกายภาพของม่อนแจ่ม องค์ความรู้ของชนชาติพันธุ์ม้ง การเรียนรู้และปรับตัว และการกลับคืนถิ่นของคนรุ่นใหม่ และปัจจัยภายนอกชุมชนซึ่งประกอบด้วยนโยบายรัฐ การพัฒนา และการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: ความเปลี่ยนแปลง; ชุมชนชาติพันธุ์; ม่อนแจ่ม; เศรษฐกิจ

Abstract

This study aimed to investigate economic change and analyze related conditions of economic change. The study area was located at Mon Jam covering the area of Nong Hoi Kao village, Nong Hoi Mai village, and Pang Hai-Mae Khi village. There were twenty target participants covering community leaders, community members, and relevant agencies. Document analysis, interviews, and focus-groups were used for data collection. Semi-structured interview was used for interviewee and key issue form was used for participants in focus groups.

The result indicated that the economic change of Mhong ethnics began in the era of opium dependence and shifting cultivation for subsistence. This change moved to the era of infrastructure and education development. Promotion of agriculture in place of opium cultivation has resulted in better income and living conditions for the community. Then, the economic community depended upon agricultural tourism more than agriculture since the popularity of Mon Jam tourism occurred. Ultimately, the negative impact of environment from tourism and land right conflict in preservation area forced community into the era of adaptation to search for sustainable development. However, the conditions of these changes included internal community conditions; physical environment of Mon Jam, knowledge of Mhong ethnics, learning and adaption, and returning to community of young people, and external community conditions; government policy, development, and related agencies encouragement.

Keywords: change; ethnic community; Mon Jam; economy

1. บทนำ

นับตั้งแต่ก้าวเข้าสู่การพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ภายใต้การยึดโยงกับระบบทุนนิยมทั่วโลกต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและแนวคิดการพัฒนาใหม่อันน่าท้าทายเสมอ (Horner, 2020) โลกยุคใหม่ให้ความสำคัญกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (สิริยา รัตนช่วย, 2560) ประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเครื่องมือซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 (พ.ศ.2504-2539) ที่เน้นการเติบโตด้านเศรษฐกิจและความทันสมัยภายใต้แนวคิดการพัฒนาแบบทุนนิยม และระยะที่มุ่งสู่ความสมดุลและยั่งยืนนับแต่ปี 2540 เป็นต้นมาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อบรรเทาผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในระยะแรก ได้แก่ ช่องว่างเศรษฐกิจและสังคมในสังคมเมืองและชนบท การร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของ

สิ่งแวดล้อม คุณธรรมจริยธรรมเสื่อมถอย และความอ่อนแอของสถาบันทางสังคม ระยะนี้เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง (มานิตตา ชาญไชย, ม.ป.ป.)

ในทำนองเดียวกัน ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและจำเป็นต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงแต่ละด้าน ดังที่ชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบยังชีพที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไปเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่เน้นการทำเกษตรแบบเข้มข้นสืบเนื่องจากอิทธิพลของนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมการค้าและการลงทุน ขณะเดียวกันเกิดการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามแนวคิดการพึ่งพาตนเอง เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มสตรี สหกรณ์ชาวนา เครือข่ายพระสงฆ์ เป็นต้น อีกทั้งยังเกิดการรวมตัวกันเพื่อปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเสื่อมโทรมจากการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มอนุรักษ์สายน้ำน่าน เครือข่ายรักษ์ป่า กลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น (เกศสุตา สิทธิสันติกุล, สมคิด แก้วทิพย์, บัญรัตน์ โจลานันท์, และ นัยนา โพธาวงค์, 2565) ภูเก็ตเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้านเศรษฐกิจเปลี่ยนจากการพึ่งพิงเหมืองแร่ดีบุกก่อนสงครามโลกครั้งที่สองไปเป็นการพึ่งพิงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของชายฝั่งทะเลตะวันตกอันดามันอันเป็นที่โด่งดังระดับโลก มีธุรกิจใหญ่น้อยเกิดขึ้นมากมายทั้งที่พัก การบริการ และการแปรรูปอาหารทะเล รวมไปถึงการเกิดเครือข่ายธุรกิจข้ามชาติในการประกอบธุรกิจโรงแรมและวิลลา นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่รูปแบบเทศบาลและสภาจังหวัดตามโครงสร้างระดับชาติ และเกิดกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองหลายกลุ่ม เป็นต้น (ชลิดา แยมศรีสุข และ สกฤติ อีสริยานนท์, 2564)

ม่อนแจ่ม ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่หนึ่งที่ชุมชนต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงเศรษฐกิจและสังคมจากการพัฒนาของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนในพื้นที่ม่อนแจ่มประกอบด้วยบ้านปางไฮ-แม่ขี บ้านหนองหอยเก่า และบ้านหนองหอยใหม่ ซึ่งประชากรร้อยละ 90 เป็นชนชาติพันธุ์ม้ง และมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า 100 ปี ชุมชนเคยพึ่งพิงการเกษตรเพื่อความอยู่รอดและปรับเปลี่ยนเข้าสู่การพึ่งพิงเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว ยิ่งความเจริญเข้าถึงทั้งด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ชุมชนยังจำเป็นต้องแสวงหารายได้มาตอบสนองต่อรายจ่าย เกษตรกรจำนวนมากจำเป็นต้องหันหน้าเข้าสู่ธุรกิจหลากหลายเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร ที่พัก และ

การเปิดจุดชมสวนดอกไม้และแปลงเกษตร เป็นต้น อย่างไรก็ตามชุมชนกลับได้รับผลกระทบที่ตามมาอย่างไม่หยุดหย่อนจากการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่พึ่งพิงการท่องเที่ยว เช่น การจัดการขยะ การจราจรติดขัด น้ำไม่เพียงพอ และการเติบโตของที่พักอย่างไร้ระเบียบ อีกทั้งยังต้องต่อสู้กับภาครัฐในประเด็นการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติจนชาวบ้านต้องถูกดำเนินคดี และชาวบ้านตกเป็นข่าวการปะทะระหว่างชุมชนกับภาครัฐหลายครั้งหลายครา

ปัญหารุมเร้าดังกล่าวสะท้อนความไม่ยั่งยืนจากการพัฒนา อีกทั้งยังเป็นประเด็นที่ยากต่อการแก้ไขและกำลังทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นที่ม่อนแจ่มต้องหยุดชะงักลง ดังนั้นการค้นหาแนวทางการปรับตัวของชุมชนม่อนแจ่มสู่เศรษฐกิจใหม่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นความน่าท้าทาย การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาในประเด็นการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจและปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงนั้นในชุมชนม่อนแจ่ม บ้านปางไฮ-แม่จิ บ้านหนองหอยเก่า และบ้านหนองหอยใหม่ ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจใหม่ของชุมชนม่อนแจ่มให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนลดความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจของชุมชนชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ม่อนแจ่ม
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจในพื้นที่ม่อนแจ่ม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. **ขอบเขตเนื้อหา** การวิจัยมุ่งเน้นค้นหาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาติพันธุ์ม้งตามช่วงเวลาโดยเริ่มตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านไปจนถึงช่วงเวลาที่ดำเนินการศึกษาวิจัยในปี 2565 ประเด็นศึกษาสำคัญ คือ การประกอบอาชีพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ การได้รับโอกาสการพัฒนาต่างๆ ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชน และปัจจัยเงื่อนไขอื่นที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชน

2. **ขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย** พื้นที่ดำเนินงานอยู่ที่ม่อนแจ่ม ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่โดยครอบคลุมหมู่บ้าน

หนองหอยเก่า บ้านหนองหอยใหม่ และบ้านปางไฮ-แม่จิ ผู้คนในหมู่บ้านหนองหอยเก่าและหนองหอยใหม่กว่าร้อยละ 90 เป็นชนชาติพันธุ์ม้ง ส่วนบ้านปางไฮ-แม่จิมีชนชาติพันธุ์ม้งอาศัยอยู่ประมาณร้อยละ 70 ประวัติการตั้งรกรากของหมู่บ้านเกิดขึ้นตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2447 ต่อมาจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตและการพัฒนาตามยุคสมัย กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยแกนนำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกในชุมชนที่เป็นชนชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งหมายรวมถึงเกษตรกร ผู้ประกอบการ และเยาวชนในชุมชน และตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยเฉพาะเทศบาลตำบลแม่แรมและมูลนิธิโครงการหลวงหนองหอยจำนวน 20 คน โดยมีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่สามารถให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างเฉพาะเจาะจง และเป็นผู้ที่สนใจในการให้ข้อมูล

3. เครื่องมือการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งครอบคลุมประเด็นการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ ลักษณะเศรษฐกิจ การได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ และปัจจัยเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังใช้แบบประเด็นพูดคุยสำหรับการจัดประชุมกลุ่มย่อยในประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 การรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องจากกลุ่มเป้าหมาย เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ภาพถ่าย แผนที่ บันทึก รายงานวิจัย และบทความออนไลน์

4.2 การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับกลุ่มเป้าหมายโดยการเลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน แนวประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ ลักษณะเศรษฐกิจ และการได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ชุมชนในแต่ละช่วงเวลานับตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ

4.3 การจัดประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 3 หมู่บ้านๆ ละ 1 ครั้งๆ ละ 10 คน โดยมีผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้าน ตัวแทนเทศบาลตำบลแม่แรมและมูลนิธิโครงการหลวงหนองหอย ทั้งนี้มีการกำหนดประเด็นพูดคุยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ เศรษฐกิจ การพัฒนา และปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดเทปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับกำหนดรหัส จัดกลุ่ม เปรียบเทียบข้อมูล และเรียบเรียงเนื้อหาเป็นเชิงบรรยาย

4. สรุปผลการวิจัย

1. ความเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ม่อนแจ่มเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในอดีตที่ชุมชนยังไม่พัฒนา เศรษฐกิจชุมชนเป็นแบบยังชีพ ผู้คนอาศัยความรู้ดั้งเดิมในการปลูกฝิ่นและทำไร่หมุนเวียน ต่อมาเมื่อชุมชนได้รับการพัฒนา ชุมชนจึงปรับเปลี่ยนเข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการแสวงหารายได้เพื่อตอบสนองบริโภคนิยมโดยอาศัยการผสมผสานองค์ความรู้ภายนอกกับองค์ความรู้ดั้งเดิมในการทำเกษตร และจำเป็นต้องพึ่งพิงการท่องเที่ยวเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจท่ามกลางความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมท่องเที่ยวทำให้ชุมชนตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับตัวด้านเศรษฐกิจไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังรายละเอียดการแบ่งยุคการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็น 4 ยุค ดังต่อไปนี้

1.1 ยุคฝิ่นและไร่หมุนเวียน

ยุคนี้เริ่มต้นในช่วงที่ชนชาติพันธุ์ม้งอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาลงหลักปักฐานในชุมชนประมาณปี 2447 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นแบบยังชีพ มีการปลูกฝิ่นเพื่อการค้า และการทำไร่ข้าวหมุนเวียนควบคู่ไปกับการปลูกพืชผักพื้นบ้านเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และสืบทอดการประกอบพิธีกรรมที่มีข้าวเป็นองค์ประกอบหลัก เหตุผลในการเลือกทำเลที่ตั้งบริเวณม่อนแจ่มในปัจจุบันเนื่องด้วยเป็นทำเลที่สามารถทำมาหากินให้ครอบครัวอยู่รอดได้ อยู่ใกล้ตลาดฝิ่นในตัวเมืองเชียงใหม่และศูนย์ราชการที่จำเป็นสำหรับการติดต่อค้าขายและการอยู่อาศัยหลังอพยพย้ายถิ่นฐาน ชุมชนเปิดรับการปกครองตามโครงสร้างรัฐโดยการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนแรกในปี 2484 ควบคู่ไปกับโครงสร้างผู้นำที่ไม่เป็นทางการตามสายตระกูลแซ่ เพื่อสร้างการยอมรับต่อสังคมและภาครัฐในเมืองเชียงใหม่ และยังมีการเรียนรู้การใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกับภาครัฐและพ่อค้าฝิ่น ขณะเดียวกันชุมชนพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชนชาติพันธุ์ม้ง และวิถีการผลิตตามภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำไร่ข้าวหมุนเวียนและการปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้าน

1.2 ยุคพัฒนาและพึงพิงการเกษตร

ยุคนี้เกิดขึ้นประมาณปี 2490 หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่รัฐไทยจำเป็นต้องปรับตัวภายใต้ระบอบเสรีนิยมของประเทมหาอำนาจ โดยการออกเป็นกฎหมายห้ามค้าฝิ่นตั้งแต่ปี 2502 เป็นต้นมา มีการปิดโรงงานผลิตฝิ่น จัดตั้งศูนย์บำบัดรักษาผู้ติดยา และประกาศนโยบายความมั่นคงในพื้นที่ชาวเขาเพื่อควบคุมการถูกชักจูงเข้าสู่ขบวนการคอมมิวนิสต์ และป้องกันปัญหายาเสพติด นอกจากนี้ยังประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อการห้ามทำไร่หมุนเวียนที่เป็นต้นเหตุของการแผ้วถางป่าบนแหล่งต้นน้ำลำธารทั่วประเทศ ดังนั้นการทำมาหากินของชุมชนในยุคนี้จึงค่อนข้างฝืดเคือง ขณะที่ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการแสวงหารายได้ตอบสนองการบริโภค ชุมชนจำเป็นต้องยุติการปลูกฝิ่นที่เป็นแหล่งรายได้หลัก ยกเลิกการทำไร่หมุนเวียน และจำเป็นต้องลดพื้นที่ทำกินจากเดิม 4,000 ไร่ให้เหลือเพียง 2,800 ไร่ตามกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ อย่างไรก็ตามความเป็นอยู่ของชุมชนเริ่มดีขึ้นหลังได้รับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา และการเกษตร ภายใต้พระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ในปี 2527 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยได้รับการจัดตั้งขึ้นตามพระราชดำริ และช่วยส่งเสริมอาชีพการเกษตรพร้อมกับพัฒนาแหล่งน้ำอย่างจริงจัง เศรษฐกิจชุมชนยุคนี้จึงดีขึ้นตามลำดับจากการปลูกพืชผักและผลไม้เมืองหนาวเพื่อส่งขายให้กับโครงการหลวงและตัวเมืองเชียงใหม่ตามความเจริญด้านการคมนาคม

1.3 ยุคการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความจำเป็นด้านเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับความเจริญของชุมชนนำมาซึ่งการทำเกษตรพาณิชย์ที่เข้มข้นขึ้น มีการพึงพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกเพื่อเร่งผลผลิตจนต้นทุนการผลิตสูง เช่น เครื่องจักร ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เป็นต้น ขณะที่ตลาดรับซื้อไม่แน่นอนและไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตการเกษตรได้เอง เกษตรกรจึงต้องประสบกับภาวะขาดทุนเรื่อยมาจนไม่สามารถตอบสนองค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียน ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น อีกทั้งยังต้องประสบกับปัญหาคุณภาพดินเสื่อมโทรม โรคและศัตรูพืชระบาดจากการใช้สารเคมีในการเกษตรอย่างเข้มข้น และมีข้อจำกัดในการขยายพื้นที่ทำกินสำหรับสมาชิกในครอบครัว ต่อมาในปี 2550 กิ่วเสือซึ่งเป็นจุดชมวิวและทะเลหมอกยามเช้าได้รับการพัฒนาและตั้งชื่อใหม่ว่า “ม่อนแจ่ม” ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอยโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (สวพส.) จึงสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร โดยการปลูกต้นไม้

และทำลานกางเต็นท์รองรับนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชมแปลงพืชผักและผลไม้พร้อมสัมผัสหมอกยามเช้า ในเวลาไม่ถึง 10 ปี กระแสความนิยมท่องเที่ยวอบอุ่นแจ่มที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่องทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวโดยเฉพาะที่พัก ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องด้วยการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำมากกว่าการทำเกษตรโดยเฉพาะฤดูกาลท่องเที่ยวในฤดูหนาว เศรษฐกิจชุมชนในยุคนี้อาจขึ้นอยู่กับธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมากกว่าการทำเกษตร นอกจากนี้การท่องเที่ยวอบอุ่นแจ่มยังก่อให้เกิดการรวมตัวกันเป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวการเกษตรอบอุ่นแจ่มในปี 2558 และช่วยดึงดูดคนรุ่นใหม่กลับคืนม่อนแจ่มเพื่อสร้างสรรค์ธุรกิจ อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจตลอดเส้นทางเดินทางจากสนามบินเชียงใหม่ไปถึงม่อนแจ่มผ่านการกระจายรายได้ไปยังคนขับรถ ร้านเช่ารถ ร้านอาหาร และพ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น

1.4 ยุคแสวงหาการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพึ่งพิงเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่ดูเหมือนจะไปได้ด้วยดีกลับชะงักงันเป็นครั้งคราวจากประเด็นขัดแย้งต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2557 เกี่ยวกับสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติระหว่างภาครัฐและชุมชน ภาครัฐประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าอย่างเข้มข้น มีการดำเนินคดีกับผู้ประกอบการที่พักกึ่งถาวรและกึ่งถาวรหลายราย และเกิดเหตุการณ์ประท้วงเพื่อปิดล้อมเจ้าหน้าที่ที่จะเข้าไปรื้อถอนที่พักจนเป็นข่าวโด่งดังและกระทบต่อภาพลักษณ์ชุมชน ต่างฝ่ายต่างมีจุดยืนของตนเอง ภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินการตามกฎหมายที่กำหนดให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเพื่อการเกษตรเท่านั้น ขณะที่ชุมชนจำเป็นต้องปรับตัวด้านเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดและต้องการสร้างความเข้าใจต่อสังคมเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่การท่องเที่ยวช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าการทำเกษตร อย่างไรก็ตามชุมชนกำลังเผชิญกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการขยายธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มไปสู่ความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาขยะ การจราจรติดขัด ความไร้ระเบียบของธุรกิจที่พัก น้ำและพลังงานที่ไม่เพียงพอ และการกระจายโอกาสและรายได้จากการท่องเที่ยวที่ไม่ทั่วถึง ปัญหาที่รุนแรงเหล่านี้จึงเป็นความท้าทายของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคีที่เกี่ยวข้องในการหาทางออกเพื่อไม่ให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจม่อนแจ่มถึงทางตัน ทุกฝ่ายกำลังปรับตัวและเรียนรู้ที่จะแสวงหาความร่วมมือและสร้างพื้นที่ในการออกแบบเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนซึ่งประกอบด้วยสังคมที่ดี มีการจัดการการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่และรักษาดินน้ำป่าให้เป็นฐานการดำรงชีพจากรุ่นสู่รุ่น

2. ปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ

2.1 ปัจจัยและเงื่อนไขภายในชุมชน

2.1.1 ลักษณะกายภาพ ทำเลที่ตั้งและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจดึงดูดให้ชนชาติพันธุ์ม้งเข้ามาตั้งรกรากและทำมาหากิน บรรพบุรุษเลือกพื้นที่สูงโอบล้อมด้วยภูเขา อากาศหนาวเย็น และมีความชื้นสูงเพื่อการปลูกฝิ่นและปลูกข้าวไร่ หนุมานเวียนที่อาศัยผืนป่าเป็นหลัก อีกทั้งยังเลือกตั้งชุมชนในจุดที่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่เพื่อประโยชน์ในการติดต่อค้าขายและการเข้าถึงหน่วยงานราชการ เมื่อกาลเวลาเปลี่ยน ทำเลที่ตั้งและสภาพแวดล้อมชุมชนกับเหมาะแก่การทำธุรกิจท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวที่นิยมสัมผัสอากาศหนาวเย็นและหมอกยามเช้าตามแนวทิวเขา

2.1.2 องค์ความรู้ ในยุคก่อตั้งรกราก ชุมชนเลือกประกอบอาชีพและใช้ชีวิตบนฐานความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนชาติพันธุ์ม้งที่สืบทอดกันมา นั่นคือ การปลูกฝิ่นและการทำไร่หนุมานเวียน ต่อมามีการใช้องค์ความรู้จากภายนอกในการทำเกษตรด้วยการปลูกผักและผลไม้เมืองหนาวผ่านการสนับสนุนของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย และการเข้าสู่ระบบการศึกษาของคนรุ่นใหม่ยังทำให้เกิดการพัฒนาธุรกิจต่างๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

2.1.3 การเรียนรู้และปรับตัว นับแต่เข้ามาตั้งรกรากบริเวณม่อนแจ่ม ชนชาติพันธุ์ม้งพยายามเรียนรู้และปรับตัวเรื่อยมาเพื่อใช้ชีวิตและประกอบอาชีพให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยควบคู่ไปกับการดำรงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชนชาติพันธุ์ม้ง มีการยอมรับรูปแบบการปกครองโดยการเลือกผู้ใหญ่บ้านและแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเหมือนกับชุมชนไทยทั่วไป มีการปรับใช้ภาษาไทยสำหรับการติดต่อสื่อสารกับพ่อค้าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการปรับตัวให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งการยุติการปลูกฝิ่นและการทำไร่หนุมานเวียน ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อันเป็นฐานการเกษตรและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.1.4 คนรุ่นใหม่ที่กลับคืนถิ่น การเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวทำให้คนรุ่นใหม่มองเห็นโอกาสของการมีงานทำและสร้างรายได้ในชุมชนม่อนแจ่ม คนรุ่นใหม่เหล่านี้ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจึงสามารถนำความรู้ไปใช้ในการสานต่อธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของครอบครัวและกลายเป็นผู้ประกอบการรุ่นใหม่ อีกทั้งคนรุ่นใหม่ยังเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนม่อนแจ่มอย่างยั่งยืนโดยการออกแบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วมควบคู่ไปกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

2.2 ปัจจัยและเงื่อนไขภายนอกชุมชน

2.2.1 นโยบาย การกำหนดนโยบายส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพของม่อนแจ่ม ในยุคหนึ่ง ชุมชนพืชผักเป็นหลักจนกระทั่งมีนโยบายปราบปรามการปลูกผักและส่งเสริมการเกษตรบนพื้นที่สูงทดแทนการปลูกผัก เศรษฐกิจชุมชนจึงขึ้นอยู่กับการเกษตรเป็นหลักในขอบเขตพื้นที่ทำกินที่รัฐกำหนดภายใต้นโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต่อมา มีการปรับเปลี่ยนเข้าสู่เศรษฐกิจที่พึ่งพิงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการส่งเสริมเชิงนโยบายการท่องเที่ยว และเมื่อมีการปรับนโยบายที่เข้มข้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่กลับกลายเป็นประเด็นขัดแย้งเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

2.2.2 การพัฒนา ความเจริญด้านโครงสร้างพื้นฐานเอื้อให้ชุมชนม่อนแจ่มเชื่อมต่อกับโลกภายนอกมากขึ้นโดยเฉพาะการซื้อขายสินค้าและบริการ ชุมชนสามารถประกอบธุรกิจและส่งขายสินค้าเกษตรให้กับตลาดภายนอกได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันภาระใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นตามมาจากการพัฒนาทำให้ชุมชนจำเป็นต้องแสวงหาอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร และจำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถตอบสนองต่อเศรษฐกิจชุมชนได้ดีกว่าการเกษตร การท่องเที่ยวกลับกลายเป็นแหล่งรายได้หลักทดแทนการเกษตรที่ให้รายได้ไม่แน่นอน

2.2.3 การสนับสนุนของหน่วยงาน ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมด้านการเกษตรจนชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และช่วยบรรเทาปัญหาเชิงเศรษฐกิจโดยการสนับสนุนการหารายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อย่างไรก็ตามรายได้จากการท่องเที่ยวที่แน่นอนกว่าการเกษตรกลับทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างกว้างขวางจนมีแนวโน้มไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนจากปัญหาขัดแย้งเชิงสังคมเกี่ยวกับสิทธิทำกินและผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว

5. อภิปรายผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจชุมชนชาติพันธุ์ม้งในม่อนแจ่มสามารถแบ่งออกได้เป็นยุคการปลูกผักและทำไร่เลื่อนลอย ยุคการพัฒนาและส่งเสริมการเกษตร ยุคการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และยุคแสวงหาการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีปัจจัยการเปลี่ยนแปลง คือ นโยบาย การพัฒนา และการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกชุมชน รวมทั้งลักษณะกายภาพ

องค์ความรู้ การเรียนรู้และปรับตัว และคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นปัจจัยภายในชุมชน ข้อค้นพบเหล่านี้สอดคล้องกับผลการวิจัยในชุมชนอื่นที่พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงมุ่งไปสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมจากปัจจัยต่างๆ เช่น ชนชาติพันธุ์ละว้า หมู่ 11 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เดิมชุมชนประกอบอาชีพการเกษตรแบบยังชีพ ซึ่งเน้นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน และพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ต่อมาความจำเป็นในการหารายได้จนเจอครอบครัวโดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ทำให้ชุมชนต้องทำเกษตรเชิงพาณิชย์ และประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรมากขึ้น ทั้งนี้ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน คือ การเพิ่มขึ้นของประชากร วัตถุนิยม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภายนอกชุมชน คือ การพัฒนาการศึกษา และเทคโนโลยี (พระมงคล สุ่ม.คโธ, 2560) ในทำนองเดียวกัน ผลการวิจัยนี้ชี้ว่าชุมชนม่อนแจ่มจำเป็นต้องหันไปพึ่งพิงรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีความแน่นอนกว่ารายได้จากการทำเกษตรเพื่อเพิ่มความสามารถในการตอบสนองต่อค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามในยุคที่สถานการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันยังส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนและการปรับตัวโดยเฉพาะการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) เช่น ชุมชนกระบี่ซึ่งมีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักต้องประสบกับปัญหาจากการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ธุรกิจการท่องเที่ยวต้องหยุดชะงัก รายได้ของคนลดลงอย่างมากขณะที่พบความเครียดเพิ่มสูงขึ้นชุมชนจึงปรับตัวโดยการวางแผนการใช้จ่ายและอาชีพ รวมทั้งเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อความอยู่รอด (ประคอง สุคนธจิตต์, พชร ทองสุก, และ วิเชียร จันทะเนตร, 2566) ดังนั้นชุมชนม่อนแจ่มต้องคำนึงถึงความไม่แน่นอนที่อาจส่งผลต่อเศรษฐกิจบนฐานการท่องเที่ยว และพัฒนาตนเองให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ใหม่ๆ อยู่เสมอ ภายใต้การนำของผู้หน้าที่เข้มแข็งและความร่วมมือของทุกฝ่ายในชุมชน

ขณะเดียวกันผลกระทบของการก้าวสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นประเด็นถกเถียงกันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกระบวนการผลิตและการบริโภค แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นจุดหมายใหม่ทางเศรษฐกิจที่ทั่วโลกคาดหวัง นั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและคงไว้ซึ่งหน้าที่ของระบบนิเวศ และเน้นความเท่าเทียมทางสังคมในการเข้าถึงทรัพยากร การกระจายรายได้ และการได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร, จิตภาภีกรศิริกุล, และ สกล สุขเสริมส่งชัย, 2564) ในกรณีชุมชนม่อนแจ่ม การทำเกษตรเคมีแบบเข้มข้นทำให้ดินเสื่อมโทรมและมลพิษสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อคุณภาพผลผลิตและรายได้ อีกทั้ง

การแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังเป็นชนวนความขัดแย้งทางสังคมเกี่ยวกับสิทธิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์ และยังสร้างปัญหาขยะ การจัดระเบียบพื้นที่การกระจายรายได้ และการใช้ทรัพยากรน้ำและพลังงาน ด้วยเหตุนี้ความร่วมมือด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นเป้าหมายใหม่เชิงเศรษฐกิจของชุมชนม่อนแจ่ม การเสริมพลังชุมชน (Community Empowerment) เป็นแนวคิดหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายนี้ได้ โดยการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ค้นหาปัญหา สร้างข้อตกลงร่วม และสร้างเครือข่าย (วิไลลักษณ์ รุ่งเมืองทอง และ สุพรรณิ ไชยอำพร, 2559) รวมทั้งนำไปแนวคิดการเสริมพลังชุมชนไปกำหนดนโยบายและแผนงาน นำสู่ปฏิบัติการทางสังคมและการเมือง รวมทั้งการศึกษาและการสร้างความตระหนัก (Irwan, Agustang, Adam, & Upe, 2021) อีกนัยหนึ่งควรสนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งของการเสริมพลังชุมชนบนหลักการที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ผู้ร่วมในกระบวนการจะร่วมกันคิดค้นวิธีการแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติการปัญหา ทบทวนและประเมินผลการปฏิบัติ (Clark, Porath, Thiele, & Jobe, 2020)

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจของชุมชนชาติพันธุ์ม้งบนพื้นที่สูงในเขตป่าอนุรักษ์โดยปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบยังชีพเข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมสู่การแสวงหาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจใหม่ต้องดำรงอยู่ควบคู่ไปกับการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการลดความขัดแย้งทางสังคมเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนให้ชุมชนเป็นผู้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนด้วยตนเอง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือการเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดทำแผนพัฒนานั้นจะต้องกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่สอดคล้องกับปัญหา ข้อเท็จจริง และความต้องการของชุมชนในพื้นที่ และต้องนำแผนนั้นไปสู่การทดลองปฏิบัติการจริง รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลเพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้แกนนำชุมชนจะต้องเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนและสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และพัฒนาตนเองให้พร้อมรับมือกับทุกสถานการณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเท่าทัน

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ หน่วยงาน องค์กร แกนนำ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในชุมชนชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ม่อนแจ่ม

1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนให้ชุมชนกำหนดเป้าหมายและแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของตนเองภายใต้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 แกนนำชุมชนควมสร้างความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิทธิทำกินในเขตป่าอนุรักษ์ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.3 สถาบันการศึกษาควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในเขตป่าอนุรักษ์

เอกสารอ้างอิง

เกศสุดา สิทธิสันติกุล, สมคิด แก้วทิพย์, บัญรัตน์ โจลานันท์, และ นัยนา โพธาวงศ์. (2565).

ความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจฐานรากสู่แนวทางความยั่งยืนภาคเหนือ. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 5(1), 113-125.

ชลิดา แยมศรีสุข, และ สกฤติ อีสริยานนท์. (2564). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัดภูเก็ต. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 10(3), 86-97.

ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร, จิตภา ธีรศิริกุล, และ สกล สุขเสริมส่งชัย. (2564). การพัฒนาที่ยั่งยืน

และการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลก. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*, 2(3), 77-93.

ประคอง สุคนธจิตต์, พชร ทองสุข, และ วิเชียร จันทะเนตร. (2566). การปรับตัวของชุมชนใน

สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 17(3), 260-272.

- พระมงคล สุ่มงคโล. (2560). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อวิถีชีวิตชนเผ่าละว้าหมู่ที่ 11 ตำบลป่าแป๋ อำเภอมะเข่เรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 8(2), 57-68.
- มานิตดา ชาญไชย. (ม.ป.ป.). แนวทางการพัฒนาประเทศไทยสู่ความสมดุลและยั่งยืน. สืบค้นจาก https://www.sscthailand.org/uploads_ssc/waytodevelopthaitobalanceandsustain_52.pdf
- วิไลลักษณ์ รุ่งเมืองทอง, และ สุพรรณิ ไชยอำพร. (2559). กระบวนการเสริมพลังอำนาจประชาชนเพื่อการเป็นปึกแผ่นของชุมชน. *วารสารพัฒนาสังคม*, 18(2), 77-101.
- สิริยา รัตนช่วย. (2560). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตของโลกยุคใหม่. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 7(1), 72-87.
- Clark, J. S., Porath, S., Thiele, J., & Jobe, M. (2020). *Action research*. Manhattan: New Pairie Press.
- Horner, R. (2020). Towards a new paradigm of global development? Beyond the limits of international development. *Progress in Human Geography*, 44(3), 415-436.
- Irwan, Agustang, A., Adam, A., & Upe, A. (2021). Community empowerment strategy towards a sustainable rural community-based tourism village. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(3), 2065-2076.